

ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม เกิดที่จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ
บิดาคือพระยาอภัยพิพากษา รับราชการฝ่ายตุลาการอยู่ที่นั่น
มีน้องชายร่วมมารดา คือ ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม

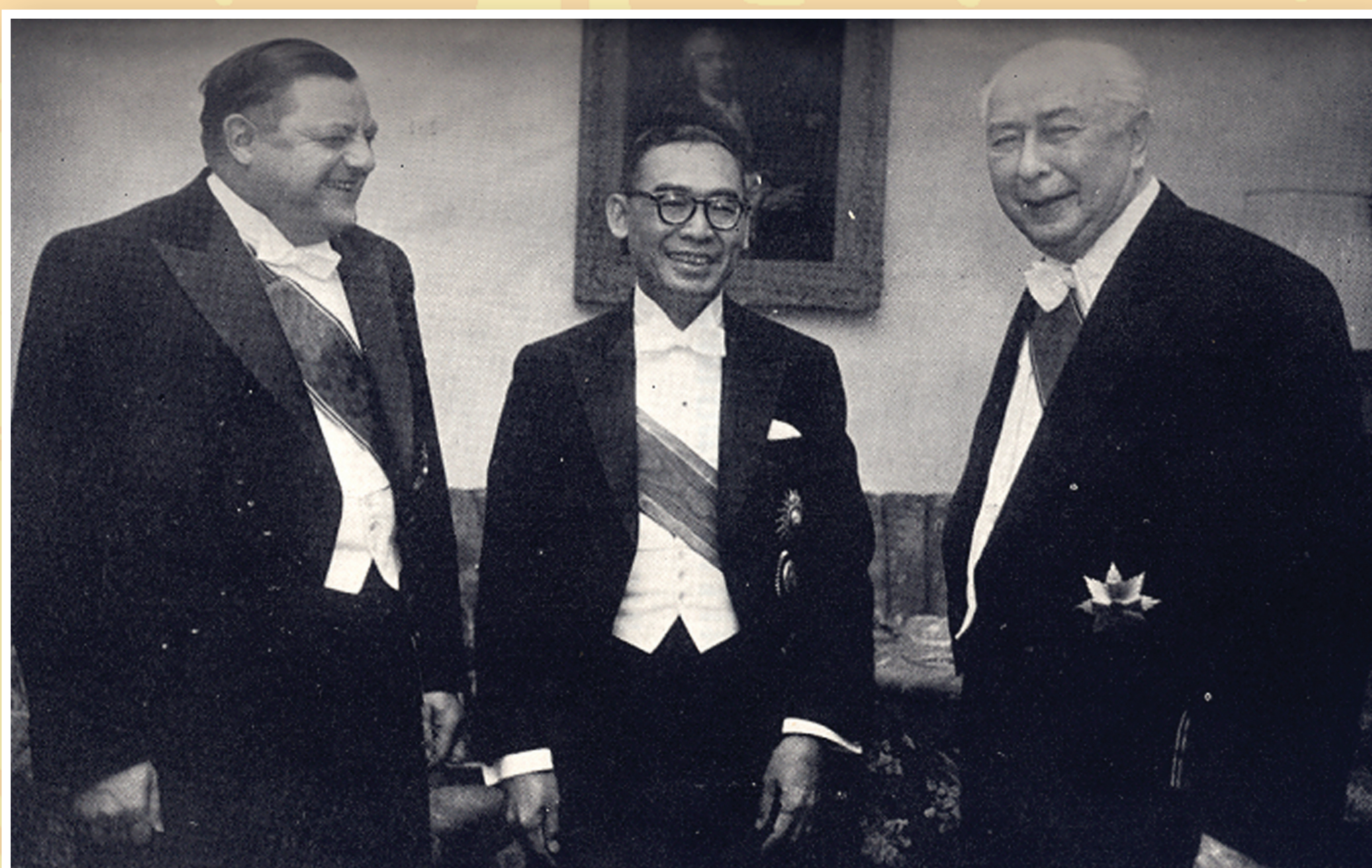

ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของ
สภามหาวิทยาลัย ควรวางโดยคำนึงถึงหลักสองประการ คือ ให้
นักศึกษามีความรู้ทั้งการปกครอง การปฏิบัติ และทางวิชาการ
(academic) ไม่ใช่หนักไปในทางใดทางหนึ่ง และไม่ใช่ให้
นักศึกษามีความรู้ถึงกับเป็นนักกฎหมาย เพราะเป็นเรื่องของ
ทางคณะนิติศาสตร์ซึ่งมุ่งผลิตนักกฎหมายโดยเฉพาะอยู่แล้ว
นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ของนักศึกษาของเราด้วย
โดยพยายามจัดวิชาความรู้ทั่วไปเข้ามาแทรกในหลักสูตรเพราะจะ
เป็นประโยชน์เมื่อสำเร็จแล้ว แม้เพียงชั้นปริญญาตรีก็จะได้
ความรู้ทั่วไปด้วย เป็นกุญแจนำไปใช้ปฏิบัติงาน ไม่ว่าอาชีพใดๆ
อย่างที่ไม่ต่างประเทศเรียกกันว่า “นักรัฐศาสตร์ - Political
Scientist”

นอกจากนี้ ข้าพเจ้ายังเห็นว่าในขณะนั้นในมหาวิทยาลัย
ยังไม่มีภาษาต่างประเทศเป็นวิชาบังคับ ในปัจจุบันนี้ภาษา
ต่างประเทศเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ เป็นภาษาสากลทั่วไป
เป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ควรจะจัดเป็นวิชาบังคับในคณะรัฐศาสตร์
เพื่อประโยชน์แก่นักศึกษาเอง ใครไม่รู้ภาษาต่างประเทศ
อย่างน้อยหนึ่งภาษาก็เท่ากับหุตามืด ไม่สามารถศึกษาวิจัยจาก
ตำราต่างประเทศได้ ตลอดทั้งการสังสรรค์และการเข้าประชุม
ระหว่างประเทศด้วยซึ่งมีอยู่ทั่วไป

อนึ่ง ในการที่ข้าพเจ้ารับเป็นผู้พิจารณาร่างหลักสูตรเสนอ
สภามหาวิทยาลัยก็ดี ตลอดทั้งรับตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์
ก็ดี ก็เพราะข้าพเจ้ามีความเห็นพ้องด้วยกับสภามหาวิทยาลัยเป็น

อย่างยิ่งที่จะก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้น เพราะทุกวันนี้การศึกษา
วิชารัฐศาสตร์ได้แพร่หลายไปทั่วโลก ในทุกประเทศ การปกครอง
บ้านเมืองได้ขยายก้าวหน้าไปมากมาย หลายสาขา ประชาชน
พลเมืองสนใจในการบ้านการเมือง เพราะอยากช่วยเหลือ
ฉลองคุณชาติบ้านเมืองซึ่งเป็นดินแดนให้กำเนิดแก่ตน ฉะนั้น
จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันการศึกษาชั้นสูงของชาติเช่น
มหาวิทยาลัยนี้ จะต้องประสิทธิประสาทวิชานี้ให้แก่ชนชาติ
ของตน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมชาติของตนได้รับความรู้ในเรื่อง
เหล่านี้แล้ว ความเข้าใจในการปกครองบ้านเมืองไม่ว่าจะอยู่ใน
ฐานะเป็นนักการเมือง ข้าราชการ หรือราษฎรสามัญก็จะเพิ่มพูนขึ้น
กิจการบ้านเมืองก็มีแต่จะเจริญวิวัฒนาการ สาธารณมติ (Public
Opinion) ในปัญหาต่างๆ ของชาติก็จะถูกต้อง

เมื่อมีความคิดดังว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงนำหลักสูตรของ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้น ของ มหาวิทยาลัย London School of Economics & Political Science และของมหาวิทยาลัย Harvard แห่งสหรัฐอเมริกา ในหลักสูตร วิจัยในวิชารัฐศาสตร์ (Research on Political Science) มาพิจารณา ประกอบกับหลักฐานซึ่งได้มาจากที่อื่นๆ อีก ในหลักสูตรของ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้น ข้าพเจ้า ทราบว่ามีนโยบายที่จะผลิตนักศึกษาให้เป็นนักปกครองเป็น ส่วนใหญ่ เพราะทางราชการมีความต้องการอยู่มาก ส่วนหลักสูตร ของ London School of Economics & Political Science ก็ดี ของมหาวิทยาลัย Harvard ก็ดี ก็มุ่งในทางวิชาการเมืองเป็น ส่วนใหญ่ และตามหลักสูตรสันนิษฐานเอาว่าผู้ที่เข้ามาศึกษามี วิชาความรู้ทั่วไปเป็นอย่างดีแล้ว

นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังได้พิจารณารายงานของการประชุม
นานาชาติเมื่อ พ.ศ.2491 ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และ
วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ จัดให้มีขึ้นเกี่ยวกับการศึกษา
วิชารัฐศาสตร์อีกด้วย ในรายงานนี้ตรงกับหลักสูตรของสถาบัน
ดังกล่าวมาแล้ว วิชาเหล่านี้จำเป็นสำหรับนักศึกษารัฐศาสตร์ คือ

ทฤษฎีการเมือง (ประวัติความคิดทางการเมือง) ระบบการปกครองประเทศต่างๆ ระบบพรรคการเมืองต่างๆ การปกครองท้องถิ่น รัฐประศาสนศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น วิชาเหล่านี้จึงได้บรรจุอยู่ในหลักสูตรของเราทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การวางหลักสูตรคณะรัฐศาสตร์ของเราในขณะนั้น ข้าพเจ้าได้พิจารณาเอาวิชาต่างๆ ซึ่งเห็นว่าจำเป็นและเหมาะสมสำหรับนักศึกษาของเราอีกด้วย อาทิ ความรู้ในหลักกฎหมายทั่วไป ทั้งแพ่งและอาญา หลักทั่วไปในวิธีพิจารณาทั้งอาญาและแพ่ง ตลอดจนการปฏิบัติงานในด้านการสืบสวน หลักกฎหมายปกครอง หลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ความรู้ทั่วไปในกฎหมายระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์สากล ไทย และตะวันออกเฉียงใต้ ฯลฯ สำหรับภาษาต่างประเทศนั้นแล้ว ก็ได้แก่ ภาษาอังกฤษ หรือ ฝรั่งเศส แล้วแต่นักศึกษาจะเลือกเอาภาษาใดภาษาหนึ่ง โดยที่สังเกตว่า นักศึกษายังอ่อนภาษาต่างประเทศอยู่มาก แม้จะสำเร็จมัธยมบริบูรณ์แล้วก็ตาม ในหลักสูตรจึงได้มีการสอนหลักไวยากรณ์ การสนทนาทั่วไป การโต้ตอบจดหมาย การแปลบทความภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศและจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย การแปลบทความในตำราการเมืองและกฎหมายและเรียงความ เป็นต้น ...

โดยที่หลักสูตรต่างๆ ในคณะรัฐศาสตร์ซึ่งสภามหาวิทยาลัยลงมติให้ใช้เป็นหลักสูตรนี้ สภามหาวิทยาลัยเห็นว่า นอกจากจะเป็นวิชาสำหรับนักรัฐศาสตร์โดยแท้แล้ว แม้ผู้ที่ประสงค์จะศึกษาเป็นนักการทูตก็เหมาะสม จึงลงมติว่า ต่อไปผู้ที่ศึกษาเพื่อรับปริญญาโททางการทูต จะต้องเป็นผู้สำเร็จได้รับปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์มาแล้วอีกด้วย”

คัดจาก “การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”. หนังสือชุมนุมรัฐศาสตร์บัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2495-2500. โดย ศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม.

คนบดคนแรก

นับเป็นความโชคดีของทุกฝ่ายที่คณะรัฐศาสตร์ได้ท่านศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม มาเป็นคนบดคนแรก และเป็นผู้กำหนดแนวทางในการวางหลักสูตร ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษาจะมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย และส่วนราชการอื่น รวมทั้งงานด้านภาคเอกชนได้

ศาสตราจารย์ ดิเรก ได้รับความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน อาทิ ศาสตราจารย์ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ หม่อมเจ้า สกลวรรณกร วรวรรณ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร พระยาสุนทรพิพิธ ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ศาสตราจารย์ ยวต เลิศฤทธิ์ อาจารย์ ประเสริฐ ปทุมานนท์ เป็นต้น ผลที่ออกมาจึงเป็นหลักสูตร ปริญญาตรีและปริญญาโท ที่เข้มข้นทั้งในด้านวิชาการกฎหมาย อาชญวิทยา ทฤษฎีวิทยา กฎหมายระหว่างประเทศ การปกครองและการเมืองของภูมิภาคที่สำคัญ จิตวิทยา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บังคับวิชาภาษาต่างประเทศ

“นักเรียนรุ่นแรกๆ จึงถูกบังคับโดยปริยายให้ต้องเข้าห้องเรียนเพื่อฟังคำบรรยายของอาจารย์ เพราะส่วนใหญ่เป็นวิชาใหม่ที่ยังไม่มีคำสอนพิมพ์ออกมาก่อน การที่ต้องเข้าเรียนเป็นประจำทุกวันและมีนักศึกษาจำนวนมากพอสมควร จึงทำให้คณะรัฐศาสตร์เรามีความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา และดูออกจะโก้ไม่น้อยเวลาแข่งกีฬาระหว่างคณะ ซึ่งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจะมีนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นสุภาพสตรีมาช่วยเชียร์ แต่คณะของเรามีนักศึกษาที่เป็นสุภาพสตรีเพียง 2 คนเท่านั้น

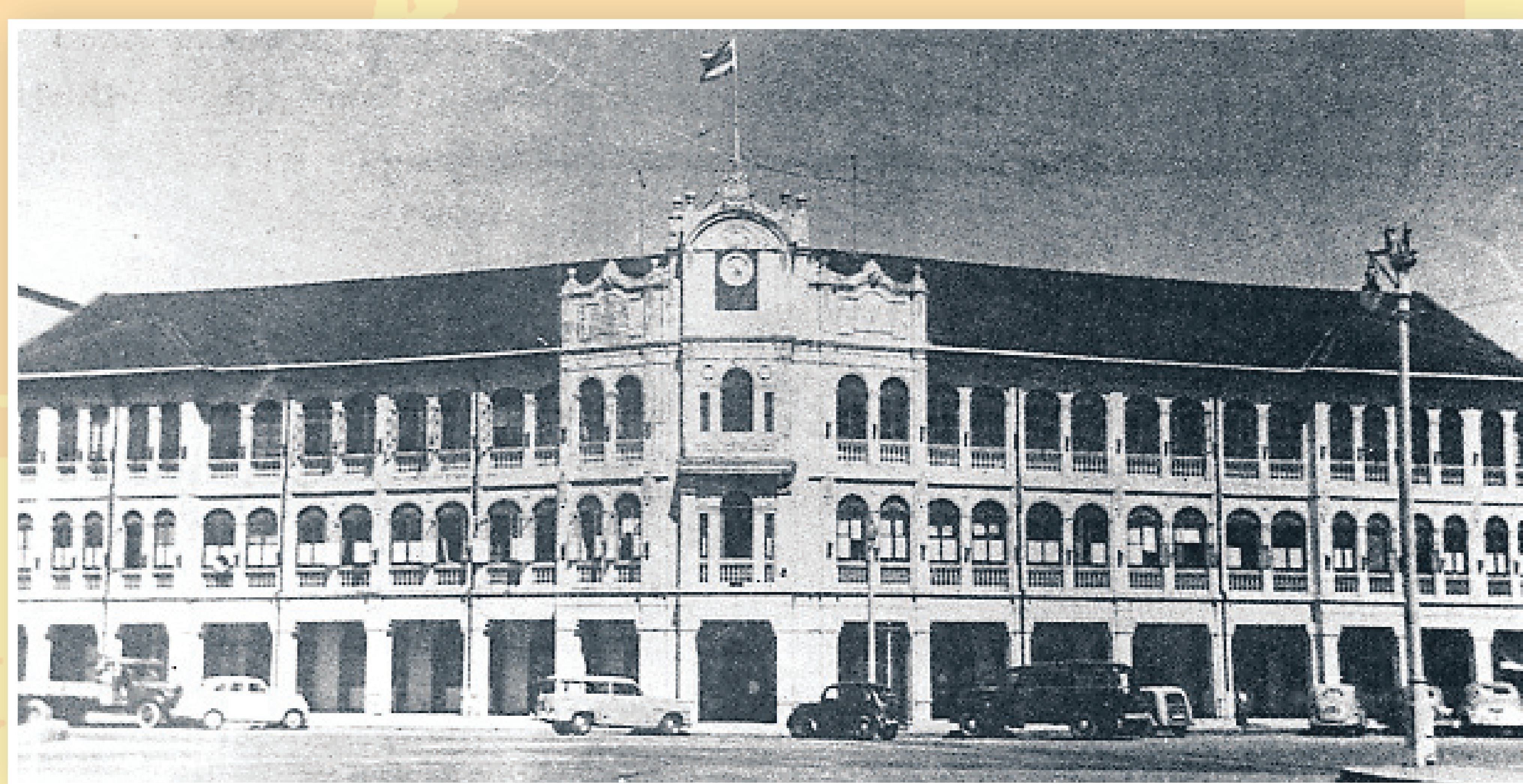

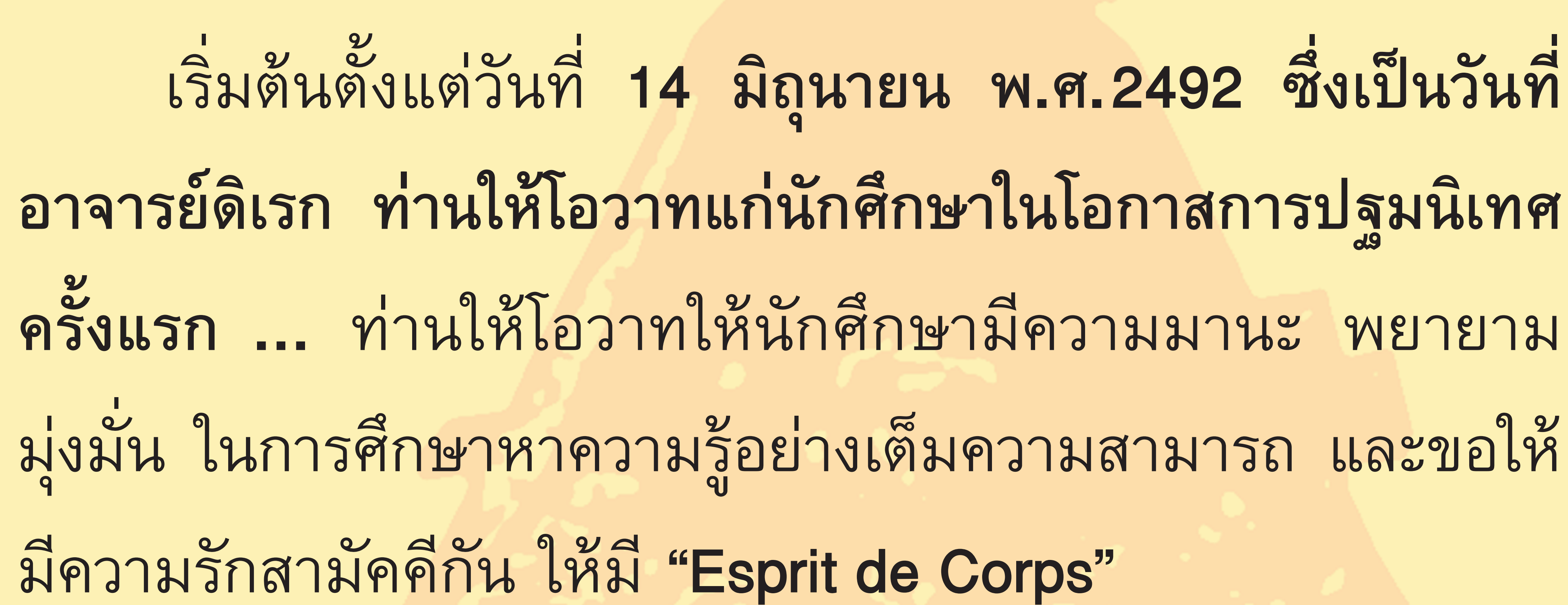
ที่น่าสนเท่ห์อย่างยิ่งก็คือ ท่านคณบดีคนแรกของคณะ
ท่านดำเนินการจัดหาอาจารย์ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูง เป็นยอด
ในแต่ละวิชามาเป็นอาจารย์บรรยายให้คณะเปิดใหม่ได้อย่างไร
คงจะเป็นเพราะบารมีของท่านที่มีบทบาทในงานราชการบ้านเมือง
สำคัญๆ ตลอดมา และได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากบุคคลสำคัญ
คนทั่วไป จึงทำให้ท่านทำได้ คณาจารย์รุ่นก่อตั้งคณะที่สำคัญๆ
โดยสังเขปก็คือ

พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร, ศาสตราจารย์ ม.จ. ลักษณะเลิศ
ชยางกูร, พระยาอนุমানราชชน, หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสตราจารย์
ดร. ประยูร กาญจนกุล, ศาสตราจารย์ ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล,
ศาสตราจารย์ ดร. บุรุษ เจริญไชย, หลวงอรรถปรีชาชนูปการ,
หลวงจักรปราณีศรีศีลวิสุทธิ, ศาสตราจารย์ ดร. หยุด แสงอุทัย,
ศาสตราจารย์ ดร. ถนัด คอมันตร์, ศาสตราจารย์ เกษม อุทยานิน,
ศาสตราจารย์ ดร. มาลัย หุวะนันท์, ศาสตราจารย์ ดร. ชุน
ศรียาภัย, ศาสตราจารย์ยวต เลิศฤทธิ, อาจารย์สุภาพ ยศสุนทร,
อาจารย์ประเสริฐ ปทุมานนท์, อาจารย์วิวรรณ ฌ ป้อมเพ็ชร
เป็นต้น

...

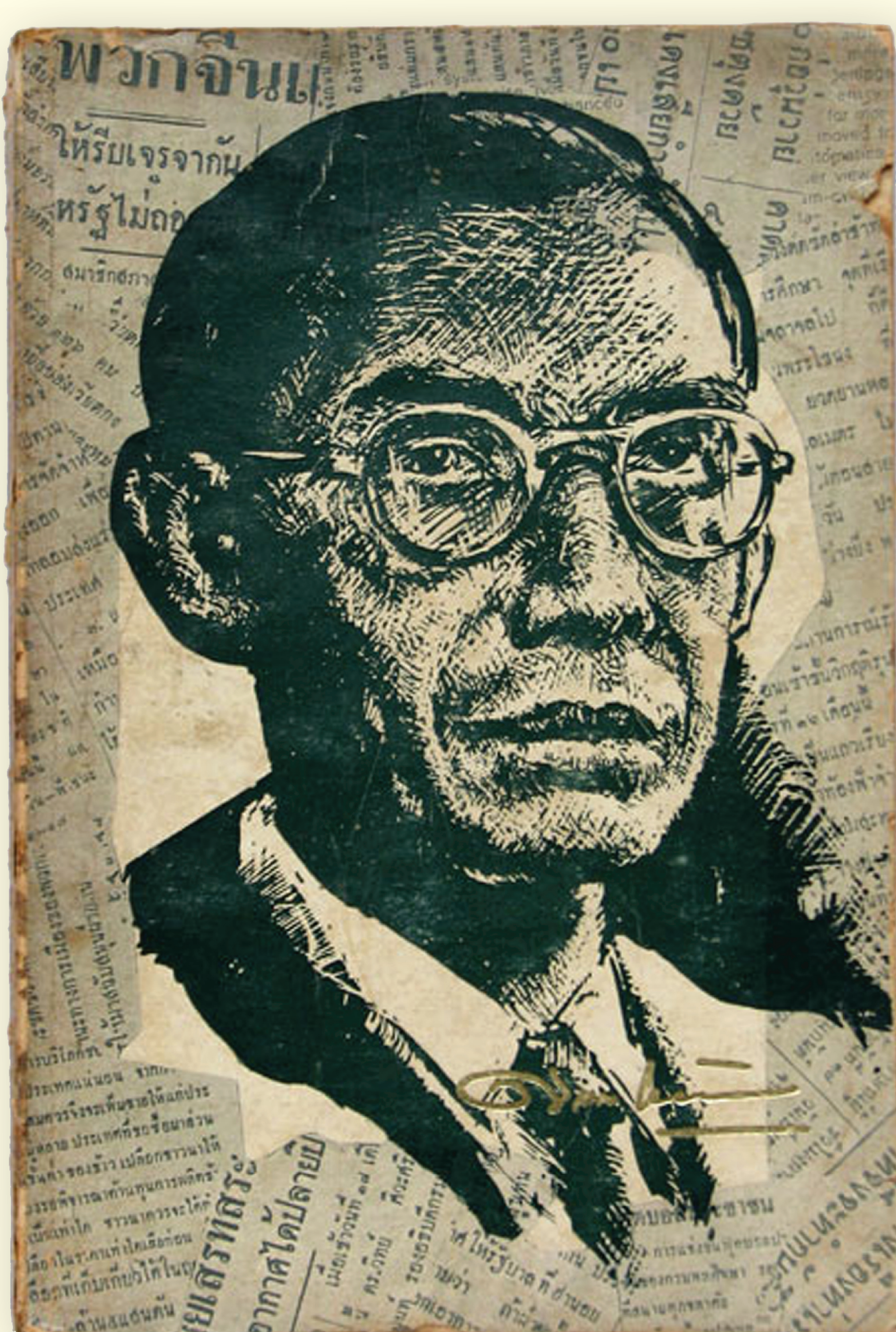
เนื่องจากการเริ่มคณะใหม่ ทางคณะจึงเปิดสอน
ปีละชั้นก่อน กล่าวคือ สำหรับปี พ.ศ. 2492 เปิดชั้นปีที่ 1 เท่านั้น
นักศึกษาที่สอบผ่านทั้งหมด 9 วิชาครบหลักสูตรปีที่ 1 ก็ต้องคอย
ปีต่อไปทางคณะจึงจะเปิดสอนปีที่ 2-3-4 ตามลำดับ... เหตุการณ์
บ้านเมืองในช่วง 4 ปีที่เป็นศิษย์คณะรัฐศาสตร์รุ่นแรกนั้น แม้จะ
มีปัญหาสถานการณ์อื่นมากระทบกระเทือนอยู่บ้าง แต่เหตุการณ์
อันเป็นอุปสรรคเหล่านี้หาได้ทำให้พวกเราขวัญกระเจิงจน
เสียอนาคตไปไม่ การที่เรามีคณบดีผู้เชี่ยวชาญทุกๆ ด้าน และมี
อาจารย์ เช่น อาจารย์ ม.จ.ลักษณะเลิศ ชยางกูร คอยเอาใจใส่ดูแล
แนะนำและเป็นที่กำลังใจเช่นนี้ เรากลับมีความเข้มแข็งหนักแน่น
และมีความสามัคคีกันอย่างยิ่ง

14 มิถุนายน ถือเป็นวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม ในความทรงจำ

“ศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม เป็นนักเสรีนิยมที่น่าสรรเสริญ
อย่างยิ่งผู้หนึ่งซึ่งข้าพเจ้ารู้จัก ท่านมิได้รักเสรีภาพสำหรับตัวท่าน
เอง แต่อยากให้ผู้อื่นได้รับและได้เสรีภาพด้วย ไม่ว่าจะเป็นศิษย์
ของท่านหรือเพื่อนร่วมชาติของท่าน หรือแม้เพื่อนมนุษย์ของท่าน
ทั้งนี้ก็โดยการเผยแพร่ความรู้อันเป็นพื้นฐานของเสรีภาพ”

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปวงศ์ประพันธ์

“นายดิเรกฯ เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง เป็นผู้อ่าน
หนังสือมาก ชอบค้นคว้าแต่งตำราและหนังสือต่างๆ มากหลาย
นับว่าเป็นผู้มีความรู้และความสามารถผู้หนึ่งที่หาได้ยาก หากยัง
มีชีวิตอยู่ก็คงจะช่วยเหลือประเทศชาติได้อีกมาก”

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์

“คุณติเรกศึกษาเล่าเรียนดีมาก เรียนดีทั้งกฎหมายและภาษาอังกฤษ ทำงานก็ดี สอบไล่กฎหมายไทยได้เป็นเนติบัณฑิตแล้วก็ไม่ละทิ้งการศึกษา... เป็นผู้มีความสามารถ มีความเฉลียวฉลาด ศึกษาเล่าเรียนจนตลอดชีวิต ทำงานได้ดีทุกตำแหน่ง เป็นผู้เห็นกาลไกล คิดอะไรไม่ค่อยจะผิด เป็นคนที่ดีเด่นในคนรุ่นเดียวกัน ผูกไมตรีแก่คนได้มาก เป็นคนใจเย็น คนไทยก็ชอบ คนต่างประเทศก็ชอบ”

พระยามานวราชเสวี

“ข้าพเจ้าคิดว่าไม่มีใครที่จะเพียบพร้อมบริสุทธิ์ผุดผ่องไปทุกประการได้ หมายความว่าบุคคลเรานั้น ก็ต้องมีข้อเสีย ข้อบกพร่องบ้างด้วยกันทุกคน คงแตกต่างกันแต่เพียงว่าใครจะมากหรือใครจะน้อยเท่านั้น สำหรับคุณติเรก แม้อาจจะมีความบกพร่องอยู่ตามวิสัยธรรมดาของคนสามัญ เช่นการมีอารมณ์ร้อนแรงในบางคราวบางขณะ และชอบพูดจาตรงไปตรงมาโดยไม่เกรงใจหรือกลัวใครจะโกรธดังนี้ แต่ข้าพเจ้าก็เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ซึ่งไม่ควรถือว่ามีความบกพร่องเสียหายแต่ประการใด”

พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์

“คุณติเรก ชัยนาม เป็นบุคคลที่ขยันแสวงหาความรู้และเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่นต่อๆไปอยู่เสมอ ดังนั้นจึงได้มีโอกาสนปฏิบัติหน้าที่ราชการและเป็นศาสตราจารย์ บรรยายวิชาต่างๆ ได้ผลเป็นอย่างดีแม้วาระสุดท้ายก่อนที่จะถึงแก่อนิจกรรม ก็ยังได้เขียนหนังสือไว้สองเล่มท้าวความถึงเหตุการณ์ต่างๆ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งคุณติเรกก็มีบทบาทอยู่ด้วย”

พจน์ สารสิน

“ข้าพเจ้าเคยได้ยืมค้ายกย่องของอดีตนายกรัฐมนตรี (จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ และกล่าวชมเชย กับข้าพเจ้าเสมอแทบจะนับครั้งไม่ถ้วนว่า คุณดิเรกทำงานดีมาก เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจ จะรายงานเหตุการณ์อะไรเข้ามาก็แยบคาย และถูกต้องเสมอ”

ทวี บุณยเกตุ

“แต่ไหนแต่ไรมา ยพณฯ ดิเรก ชัยนาม เป็นสุภาพบุรุษ ทั้งกายและใจ แม้กระทั่งกระแสชีวิตได้หนุนเนื่องให้ท่านต้อง เข้าไปเป็นนักการเมืองแทนที่จะเป็นตุลาการตามแบบอย่างของ ท่านเจ้าคุณพ่อ ท่านก็ยังคงรักษาความเป็นสุภาพบุรุษไว้ได้อย่างงดงาม จนบางครั้งเพื่อนฝูงที่สนิทชิดชอบ กล่าวขวัญกันถึงท่าน ว่า คุณดิเรก เป็นสุภาพบุรุษเกินไปที่ควรจะเป็นนักการเมือง”

ฯพณฯ สฤษดิ์ ธนะรัชต์

“เรื่องที่จับใจมากที่สุดเกี่ยวกับอาจารย์ดิเรกคือ เมื่อท่านจะ ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ขณะนั้นเป็นปลายปี 2490 เกิดรัฐประหารและมีการเปลี่ยนรัฐบาล ที่กรุงเทพฯ ในฐานะเอกอัครราชทูตซึ่งเป็นตำแหน่งข้าราชการ ประจำ อาจารย์ดิเรกไม่จำเป็นที่จะต้องลาออก แต่ข้อคิดที่ว่า จะ ลาออกนั้นเกิดขึ้นทันที... อาจารย์ดิเรกสรุปข้อตัดสินใจของท่าน เพียงสั้นๆ “สำคัญที่เกียรติ”

ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์

“คุณติเรก ชัยนาม เป็นสุภาพบุรุษ พุทธบริษัท ผู้อุทิศตน
รับใช้ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญอย่างเสียสละ
ตั้งแต่ทรัพย์สินเงินทองไปจนชีวิต...”

...ท่านไม่ถือเอาความสำคัญจากสถานะภายนอก ท่าน
ถือเอาความสำคัญของสถานะภายในของท่าน คือความบริสุทธิ์
ที่ถือว่าตนมีเกียรติและรับใช้ชาติบ้านเมืองอย่างเต็มความสามารถ
เพื่อส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตน”

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

“ความเลื่อมใสศรัทธาที่ศิษยานุศิษย์มีต่อท่านอาจารย์นั้น เป็นความเลื่อมใสศรัทธาที่บริสุทธิ์ ซึ่งศิษย์ทุกคนภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะท่านอาจารย์มีสิ่งที่เราเลื่อมใสศรัทธา ความรู้ทางวิชาการ ประสบการณ์ในทางราชการ ความซื่อสัตย์สุจริต คุณงามความดีและเกียรติประวัติ ตลอดจนอุปนิสัยใจคอ พวกเราจึงถือเป็นเกียรติอย่างสูงที่อาจกล่าวได้เต็มภาคภูมิได้ว่า “ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ของท่านอาจารย์ดิเรก ชัยนาม”

วิเชียร วัฒนคุณ

